

Conversa amb Josefina Matamoros

«Els artistes m'han ensenyat a situar-me dins l'univers, no en un sol espai.»

Teresa-M. Sala parla amb Josefina Matamoros sobre les experiències que han marcat tota una vida dedicada a l'art i la cultura.

De les Terres de l'Ebre a Cotlliure, la seva trajectòria recorre l'àmbit cultural català, a banda i banda dels Pirineus, i culmina en el Museu d'Art Modern de Ceret, tot un referent internacional en el món de l'art.

Per **Teresa-M. Sala**

Josefina Matamoros (Godall, Montsià, 1947) va ser guardonada amb el Premi Nacional de Cultura 2019 vint anys després d'haver rebut la Creu de Sant Jordi pel seu paper en la promoció de les arts. És historiadora de l'art, activista cultural, gestora d'equipaments museístics, especialista en Picasso. Va ser la creadora i directora del Centre de Documentació i Animació de la Cultura Catalana de la vila de Perpinyà (CDACC) en el període 1978-1986, va dirigir el Museu Puig de Perpinyà, va convertir

el Museu d'Art Modern de Ceret en un referent internacional mentre en fou directora des del 1986 fins a la seva jubilació el 2012, va dirigir el Museu de Cotlliure del 1987 al 2019 i continua fent de comissària independent.

Dia de pluja a Cotlliure. Els núvols se situen sobre les muntanyes de l'Albera i davant d'un gran finestral podem contemplar-ne el perfil des del costat de les terres catalanes.

T-MS: Recordes alguna cosa dels teus primers anys a Godall? Quin camí de l'exili vas fer amb els teus pares?

JM: De quan era nena a Godall tinc molt presents les olors, els sons, les visites a les àvies i la llibertat de moviment. Després de la guerra, l'any 1953, la meua família va decidir emigrar cap a França, on hi havia les germanes del meu pare, que ja hi vivien des del 1918.

L'arribada en tren a Perpinyà va ser desconcertant perquè ningú no ens esperava. Sortint de l'estació, me'n recordo com si fos avui, hi havia un torniquet per on només podies sortir, però no pas entrar. Encara veig la imatge: davant d'una avinguda aïllada, amb unes gavines que ens sobrevolaven, la mare, molt angoixada, ens va agafar de la mà i ens va traspasar el seu sentiment. I ara què farem, sols, aquí? El pare, llavors, li va dir «no et preocupis, Mercedes, hi anirem a peu», i vam travessar la ciutat fins a la plaça Cassanyes, un lloc molt popular on vivia el meu oncle, que era lampista. No els vam trobar a casa, el pare va anar a trobar els veïns i ens van dir que eren al cinema. La família no havia rebut la carta... Llavors, amb la maleta a la mà, per primer cop ens vam sentir emigrants, perquè els emigrants són això: no goses dir res. Cap dels veïns va fer un gest per acollir-nos i vam anar a esperar els familiars fins molt tard a la sortida del cine...

T-MS: Quin va ser el motiu que et va impulsar a dedicar gran part de la teua vida a la cultura?

JM: Vaig començar els estudis universitaris a Tolosa fent hispàniques perquè en aquell moment no es podia fer català i vaig acabar-los a París, a la Sorbona. Quan vaig començar a treballar de professora de literatura de castellà, va ésser a Saint-Denis..., lloc on, per cert, una vegada va venir Lluís Llach. El meu marit es va quedar sense feina i vam decidir tornar a casa nostra a la Catalunya del Nord. Quan vaig arribar aquí, les coses es van transformar..., em vaig divorciar. Vaig emprendre una llicenciatura en filosofia. I això de la cultura va venir a partir de discussions amb el filòsof Joan Borrell que em van portar a crear el Centre de Documentació a Perpinyà amb el llegat

Vestíbul del Museu de Ceret.

Puig, que era un col·leccionista de medalles, monedes... Allà hi vaig estar fins al 1986, any en què vaig plegar per diferències amb l'alcalde. I com que estava al Museu Puig i ja havia aprovat els exàmens de conservadora de museu, vaig anar a treballar al Museu de Ceret. Mai m'hauria imaginat que un dia jo dirigiria aquest museu! A la vila de Ceret, on jo havia anat a l'institut, i al museu on havia anat a dibuixar...

Els inicis al museu, però, van ser complicats. Estava tot per fer... Vaig començar elaborant l'inventari per tal de saber què hi havia i reflexionar sobre un projecte científic, museístic i cultural; projecte que vaig aplicar durant els vint-i-cinc anys de la meua trajectòria al Museu de Ceret. El 1992 s'inaugurava el nou museu, sis anys després... Van ser llàgrimes de sang! Llàgrimes de sang!

T-MS: Després tornarem a parlar de Ceret. Què va significar que el Consell Nacional de la Cultura i de les Arts (CONCA) t'escollís com a guardonada?

JM: Un premi com aquest a casa meua és per a mi el plaer més gran que podia tenir a tots nivells perquè és reconèixer la feina que he fet, a Catalunya i a l'Estat francès. Catalunya és el meu país i la meua història... Malgrat la proposta de la direcció del Museu Picasso o el MACBA a Barcelona, vaig seguir treballant al Museu de Ceret perquè considerava que no havia acabat el projecte. Sempre he volgut tornar al meu país i no ho he pogut fer mai, és com un retorn impossible...

Tinc moltes ganes de tornar a viure a les Terres de l'Ebre, on tinc les meves arrels. Hi vaig molt sovint: hi tinc lligams familiars i amics fantàstics, hi organitzo projectes culturals... Però tampoc no he acabat instal·lant-m'hi: quan soc allà tinc ganes de ser aquí, i a la inversa. No trobo el meu lloc.... És molt complicat. Sempre he viscut aquí, soc de cultura francesa, de l'escola de la República. Sempre ha estat complicadíssima, la situació dels emigrants: és com si no

poguéssim fer arrels i ens quedéssim desarrelats per a tota la vida...

T-MS: Com veus la situació actual a Catalunya?

Ara ho veig difícil, malament, complicadíssim. Hi ha una revolta

molt profunda i un sentiment d'injustícia. Avui és 22 d'octubre, l'aniversari del dia en què va morir Pau Casals, i he tornat a escoltar el discurs a les Nacions Unides, quan va recollir la Medalla de la Pau el 1971: «Catalunya va tenir el primer parlament, molt abans que Anglaterra...». I que encara avui dia ens trobem en aquesta situació...

T-MS: Ser dona al món. L'activisme feminista és un moviment transversal que reivindica la seva independència respecte d'altres lluites socials o polítiques. A l'exposició «Feminismes» del CCCB hi ha dues frases que voldria que ens comentéssis: «Ser dona no és natural» i «No neixes dona, arribes a ser-ho». Com a dona amb nom propi, què vol dir ser feminista avui?

JM: Primer, jo no he vist l'exposició, són dues frases fora de context i, per tant, contesto fora de context.

Ser dona és molt natural perquè nosaltres donem la vida amb generositat. La dona representa la generositat, la intel·ligència i moltes més coses. Jo he nascut dona i soc i seré dona. I quan torni a néixer, tornaré a ser-ho. Des que vaig néixer, les dones estem en lluita. La revolta que hi ha actualment, personalment l'he tingut sempre, perquè des de petita vaig veure moltes injustícies..., per la meua condició d'emigrada, de dona i de rebuig d'aquella «espanyola de merda». Com te'n pots sortir? Per ser dones hem de treballar molt més que els homes, en llocs de responsabilitat. És com si no ho meresquéssim. És una demostració constant. Jo tinc una filla i sempre li he dit que ha de ser una dona lliure... Vull acabar dient que no m'agrada parlar com a dona perquè les dones som iguals que els homes. Els homes i les dones som iguals, i no suportó que es digui que una dona és menys que un

«El que interessa molt de Picasso és com crea. Per exemple, amb el dibuix del seu net, quan li vol fer el cavall, inicia les escultures de planxa.»

home. Com tampoc no suportó que es digui i es pensi que hi ha cultures inferiors.

T-MS: Durant vint-i-cinc anys vas ser directora del Museu de Ceret. Què en destacaries, d'aquell temps?

JM: Ceret és una aventura. És una aventura artística i humana. Artística perquè és un espai importantíssim a escala internacional, amb la vinguda de Picasso i de Braque. Humana perquè, encara que no estigui a la «Catalunya rovell d'ou», estic a la Catalunya inicial. És molt difícil viure a l'Estat francès si ets català, bretó o basc. Però jo sempre he tingut aquesta línia fronterera davant dels ulls, que és catalana a un costat i a l'altre. Potser per això no he marxat. Necessito aquesta línia. I el treball que he fet al Museu de Ceret ha estat transfronterer i alhora internacional.

Quan es va obrir el Museu el 1993 amb el president François Mitterrand, vaig anar a buscar el Perejaume per a l'exposició inaugural. Sempre he portat els artistes catalans del sud cap al nord: Tàpies, Miró, Brossa, Riera i Aragó... Però cal remarcar que el centralisme barceloní descuida molt sovint les perifèries i, a la inversa, artistes del gran sud francès han estat poc mostrats al sud de les Alberes. Les perifèries són riques en història, sense descuidar, per exemple, que Picasso i el cubisme es van donar justament a les perifèries (entre Gósol, Horta, Ceret i Cadaqués).

Un punt important també va ser donar a Ceret, és a dir, fer emergir a través de l'art, la nostra història. El triangle daurat Cotlliure-Cadaqués-Ceret és importantíssim per a la història de l'art. Recordem el naixement del fauisme a Cotlliure. El cubisme analític i sintètic va ser primordial a Ceret, sense descuidar el surrealisme a l'entorn de Dalí i Cadaqués. Tres ciutats essencials que durant tot el segle xx van rebre centenars d'artistes brillants, que van deixar les seves petjades en aquests llocs emblemàtics. L'art és sense fronteres i universal. I jo em trobava al mig d'aquests punts fantàstics. Pretenia restituir una part de la història real del país, que l'havia perduda des del 1659. Perquè des de llavors s'havia de ser més francès, s'havia

d'esborrar el que era català. L'objectiu era tornar a donar aquesta dignitat a la Catalunya del Nord, que ha perdut tantes i tantes coses. He intentat fer-ho amb la meua història i amb el que jo tenia a les mans, que era el Museu i la fabulosa història d'aquests llocs.

T-MS: Com a especialista en Picasso, podem dir realment que Picasso era un geni sense pedestal?

La frase no és meua, és de Georges Henri Rivière, i per a mi Picasso era efectivament un geni sense pedestal, és a dir, una persona que vivia amb naturalitat. Suposo que ell sabia qui era i el valor que tenia. Era una persona accessible, humana, encara que s'hagi dit que no. Les seves obres, sobretot a la segona part del segle xx, van ser a l'abast de tothom. Si abordem la imatge del crucifix, que abans era a totes les cases, es pot dir que Picasso l'ha substituït. Tothom coneix Picasso. El fet de poder arribar a tots amb poques coses, a més de la definició de la complexitat dels personatges en dues o tres dimensions, han quedat plasmat a la ment de la gent. Això és l'essència de Picasso a nivell popular. El món sencer sap qui és Picasso i molts en recorden almenys una obra. És bastant extraordinari, aquest reconeixement popular...

T-MS: T'hauria agradat conèixer-lo?

JM: M'hauria encantat. Aquells ulls i aquella potència... Era un personatge... M'hauria enamorat, és clar! Com totes les dones. Això de les dones és molt complex... Ell en una vida n'ha viscut set o vuit. Nosaltres solament en vivim una, que pobres que som!

El que interessa molt de Picasso és com crea. Per exemple, amb el dibuix del seu net, quan li vol fer el cavall, inicia les escultures de planxa. Ell, per una raó o una altra, s'obria un camí i, fos el que fos, anava fins al final. Això és una lliçó de vida. Als humans ens fa por anar cap al que pot ser desconegut. Recordem que ell sempre va dir: «Je ne cherche pas, je trouve». És un artista d'excepció, un personatge d'excepció. Tot això, humil, vivint en calçotets... Era, en certa manera, un home del poble.

T-MS: Quins són els teus artistes preferits? Què has après dels artistes?

JM: Picasso, per descomptat. Matisse també, tot i que és molt diferent. El primer és mediterrani, té la potència del barroc, mentre que el segon és del nord de França, és un personatge que pot viure amb una corbata. I molts altres: Bacon, Viallat, els artistes americans, Tàpies, Miró, que quan només fa un sol traç en un espai blau i un puntet vermell o negre és tot l'univers que ens dona a percebre. Hem tingut molta sort de tenir aquests artistes fantàstics, com pot ser Barceló avui. El que m'han aportat és una visió de l'univers. M'han ensenyat a situar-me dins l'univers, no en un sol espai. L'art és una finestra oberta al món, i ells això ho saben fer molt bé; quan treballes amb les seves obres i aquests artistes, per a tu també s'obre aquesta finestra. Els artistes i l'univers dels artistes et nodreixen. Ells no poden saber la força que et donen... El diàleg entre obra i persona. És també el que he volgut fer amb els serveis de mediació cultural al Museu de Ceret: obrir les propostes de vida als infants a través de la mirada.

T-MS: Creus que es pot educar la sensibilitat?

JM: Em sembla que es pot aprendre a mirar, a criticar amb la mirada, a mirar amb intenció, amb la teva mirada. Jo això ho he fet amb el meu net, sempre. «Mira les Alberes, mira quin color tenen, cada cinc minuts canvia». La visió d'avui d'aquestes Alberes és molt japonesa, amb les boires a través de la finestra.

Això et fa reflexionar. Intentar posicionar-te una mica, ponderar, perquè som formiguetes en un passatge tan curt pel món. Et porta pau, trobar-te a tu mateix a través dels artistes —l'art, la literatura, la cultura en general— i intentar trobar el teu camí en el món.

T-MS: D'entre les exposicions que has comissariat, de quina estàs més satisfeta?

JM: El projecte que destaco com a independent va ser «Picasso et les arts et traditions populaires», que es va fer al Mu-

seu de les Civilitzacions d'Europa i de la Mediterrània (MUSEUM) de Marsella el 2016. Vaig entrar dintre del que m'interessa, que és el Picasso sense pedestal i com per una infinitat de camins utilitza elements d'art popular (materials, formes...) que s'han d'interceptar. Va ser una gran aportació personal, entrar en aquest univers de Picasso. Un recorregut per totes les seves etapes durant tota la seva vida. Va tenir un ressò molt gran, un públic atent i curiós. Hi havia ceràmica, escultura, pintura, teatre, tots els elements de Picasso que porten a lectures diferents i s'obren en aquest món picassià tan específic, des del picador que va pintar amb set anys fins al que jo diria que és l'autoretrat català, que va pintar un any abans de la seva mort i és com una mena de burgès pagès amb barretina, amb una corbateta de no res.

T-MS: Creus que has tingut sort a la vida? Com t'agradaria ser recordada?

JM: He tingut molta sort. He treballat molt, moltíssim, però he conegut persones fantàstiques, artistes, escriptors, intel·lectuals, gent que han passat i han deixat un rastre a dintre meu.

M'agradaria ser recordada amb l'aportació que va tornar a donar la història real a aquest país a través de les arts, tornar-li a donar a aquest país del nord l'orgull perdut. Sempre estic en aquest combat, en aquest triangle d'or Ceret-Cotlliure-Cadaqués. Malauradament, he marxat de Cotlliure i no he pogut fer el projecte que volia fer. És molt diferent de Ceret. Jo tenia la idea de fer-hi un museu jardí, naturalment a través del fauisme. Tenir aquests llocs ben arrelats en un projecte internacional d'alt nivell per fer emergir la nostra història. I també que es recordi que soc una perifèrica-barroc...

T-MS: Hi ha alguna cosa més que vulguis comentar?

JM: Ni idea, trobo que hem parlat prou. Mira, sí, que durin molts anys les nostres amistats, les xarxes invisibles que ens connecten, d'un gran respecte intel·lectual, d'amistats i de combats profunds. Per a mi, això també és la família, la que trobes arreu del món, on sigui. ●

**«M'agradaria ser recordada
amb l'aportació que va tornar
a donar la història real a aquest
país a través de les arts.»**

Museu d'Art Modern de Ceret.